Kristina Sabaliauskaitė

Peters keizerin II

Vertaald uit het Litouws door Anita van der Molen

2023 Prometheus Amsterdam

De vertaling van dit boek werd mogelijk gemaakt door Lietuvos kultūros institutas, het Litouwse Culturele Instituut, en is mede tot stand gekomen met een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Oorspronkelijke titel *Petro imperatorė II*
© 2021 Kristina Sabaliauskaitė
© 2023 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Anita van der Molen
Omslagontwerp Tessa van der Waals
Omslagbeelden Heritage Image Partnership Ltd/Alamy Stock Photo
Foto auteur Paulius Gasiūnas
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5150 8

Zes (zeventien) mei 1727,

Catharinapaleis, Tsarskoje Selo

9

Een klap.

Een koele, krachtige, met grote ringen verzwaarde hand kletst op gevoelige wijze in mijn gezicht. Ik ben nog nooit ontwaakt door een klap. Buiten bewustzijn geraakt en in slaap gevallen – dat wel.

De klok zet net een punt achter het slaan van de uren. Ik weet niet hoe laat het nu is, maar na de laatste slag hoor je als het ware hoe de veren, tandwielen of iets anders – waar die klokken ook maar uit bestaan – vermoeid gonzen bij terugkeer in hun uitgangspositie. Soms raken zelfs klokken uitgeput van het bijhouden van de tijd. Het komt ook voor dat je wakker wordt en nog moe bent. Maar nu ontwaak ik door iets wat voelt als een draai om mijn oren. Mijn bloed begint weer te stromen en snelt als rode steekmieren door de adertjes naar mijn wangen. Het bijt en brandt in mijn huid, die nat is van de tranen.

Wie heeft het lef? Alleen hij is ertoe in staat: serenissimus generalissimus Mensjikov.

'Uwe Keizerlijke Majesteit… wakker worden…'

Hij staat diep over mij heen gebogen. We zijn maar een handbreedte van elkaar verwijderd, als voor een kus. Maar zijn blik, zijn ogen zijn zo ver weg, duizend mijlen ver. Grijsblauwe irissen – als die stalen radertjes van de vermoeide klok.

Ik kom tot mezelf en begrijp dat ik hardop huil. Snikkend. Daar moet ik mee stoppen.

Als het maar niet weer een delirium is geweest, als ik in mijn slaap maar niet van alles heb uitgekraamd.

Wanneer hij me 'Uwe Keizerlijke Majesteit' noemt, en niet 'Catha-

rina', wil dat zeggen dat we niet alleen zijn, dat er rondom mensen staan. Ik moet onmiddellijk ophouden met grienen. Het mag niet. Dit is Rusland, hier kun je niet huilen. Straks denken ze nog dat ik bijna doodga. Of ergens spijt van heb.

Ik probeer te stoppen maar begin te hoesten. Het bloed in mijn keelholte stuitert met elke kuch omhoog naar mijn gehemelte, als een fontein in Peterhof, en lijkt door mijn neus te willen stromen. Is het mogelijk om in je eigen bloed te stikken? Dit is Rusland, het zou niet de eerste keer zijn.

Maar één ding is onmogelijk: je zwakheid tonen. Zwak zijn en berouw hebben kan ik alleen tegenover God, in het geheim. Hij weet wel waarvoor, anderen hoeven dat niet te weten. Ik ben de keizerin, de gezalfde en daarom nagenoeg heilig. Ik kan in de ogen van het volk geen zonden hebben. Een gezalfde keizer is boven alles verheven, zelfs boven deugdzaamheid en zonde. Hij is gelijk aan Gods wetten en de uitvoerder van Zijn wil in Rusland. Dat was Pieters besluit en Feofan Prokopovitsj heeft het iedereen ingeprent. Met hulp van de kerk kunnen zelfs de zonden van een autocraat verdwijnen. Want een almachtige kan nooit ofte nimmer, geen enkel moment, laten zien dat hij zwak is. De keizer is op aarde gelijk aan God. En God is niet zwak.

Het is al licht, laat in de ochtend zo te zien. Iemand maakt me schoon, veegt met een vochtig doekje mijn tranen weg, droogt mijn gezwollen, kloppende oogleden en bevochtigt mijn lippen met water. Ik probeer mijn diffuse blik te focussen op de vaag zichtbare objecten. Ik probeer te begrijpen of ik me vandaag beter of slechter voel dan gisteren. Of ik opknap of achteruit ben gegaan. Ik ben zwak en mijn hoofd tolt, maar daar staat tegenover dat ik minder pijn heb. De zonnestralen rimpelen over het verguldsel aan het plafond. Mijn God, wat tsjilpen de vogels achter het raam prachtig. Het duurt even voordat mijn ogen gezichten ontwaren in de wazige vormen. De meeste zijn vertrouwd. Hij, Aleksander Mensjikov, bevindt zich het dichtst bij mij, achter hem de arts, Jean Armand de Lestocq, en mijn getrouwe *kamer-frau* Johanna Karo. Darja Mensjikova en haar zoon Aleksander, dochter Maria en zuster Varka Arsenjeva staan wat ver-

der weg. Dan Pieters kleinzoon Pjotr Aleksejevitsj, die door zijn onderwijzer hiernaartoe is gebracht. Ik kan hem niet uitstaan… die stompzinnige blik in zijn wijd uit elkaar staande vissenogen… een wandelend stuk ongeluk. Maar ook gewetenswroeging. En daar heb je mijn dochters Anna en Jelizaveta. Zij zijn er ook. Godallemachtig, wat een prachtmeiden…! Fatsoenlijk geschoold en goed opgevoed, fris als rozen… Opgegroeid in alle bagger, derrie, rotting en bederf van ons leven, die ik omwille van hen moest verdragen. Ze gedijden erop alsof het vruchtbare meststoffen waren. Anna lang, slank, zwartharig – een echte dochter van haar vader. De mensen zeggen dat wanneer een dochter op haar vader lijkt, ze gelukkig wordt. Ons Warschause prinsesje… Pieter en ik hebben haar in Warschau verwekt. Ze is achttien, haast even oud als ik toen ik Pieter tegenkwam. Het was het waard geweest, alleen al vanwege haar – zo'n verbazingwekkend schepsel. Vanaf haar vroegste kindertijd was ze verstandig en scherpzinnig. Nog voordat ze begon te brabbelen, wees ze al met haar vingertje om zich heen wanneer ik haar op mijn arm ronddroeg, alsof ze wilde zeggen: wat is dat? En me vroeg om het uit te leggen. Ze wilde alles begrijpen, alles onthouden. En dan die blik in haar donkere ogen – die was toen al ernstig, aandachtig. Ze kon goed leren, onthield de dingen in één keer en had het aangeboren gevoel voor hoe het hoort dat eigen is aan echte koningen. En geen spoortje van hebzucht, geen verlangen naar overdaad, geen drang naar luxe, geen honger naar macht om iemand schade te berokkenen. Als kind was ze verlegen maar dapper. Wanneer Pieter witheet van woede tegen mij stond te schreeuwen, kwam ze vaak onbevangen op ons af, nam haar razende vader bij de hand, bracht hem naar mij toe, vouwde onze handen in elkaar en zei met een glimlach op haar ronde gezichtje: 'Verenigd door liefde'. Die woorden stonden ooit aan de donkere nachthemel geschreven met de lichtjes van het vuurwerk dat ter gelegenheid van ons huwelijk werd afgestoken – wat ze zich nog goed herinnerde, hoewel ze toen pas vier jaar oud was. Pieter vertrok zijn gezicht dan in een grimas en wanneer hij weer tot bedaren was gekomen, begon hij te lachen. Ik glimlachte ook hoewel er tranen in mijn ogen opwelden. Tranen van liefde voor Annoesjka. En van schaamte

omdat ze onze ruzies moest zien. Dat we als ouders hadden gefaald bij zo'n prachtig kind. Een engel. Vergeef me, Annoesjka, dat ik een slechte moeder voor je was. Maar geloof me, ik heb zo veel beledigingen van je vader in stilte geslikt, zo veel bakken stront van Pieters verwensingen over me heen laten komen, zo veel beledigingen verdragen zonder een spier te vertrekken, dat kun je je niet eens voorstellen. Ik heb een olifantshuid gekregen. Alles voor jou, alles om de gepaste politesse te bewaren. Mijn waardigheid. Zodat je zou zien dat zelfs wanneer een man zich laaghartig gedraagt tegenover zijn vrouw, een moeder toch haar eer kan bewaren in de ogen van haar dochter. Een voorbeeld kan zijn. Hoewel er momenten waren waarop ik zo door hem werd gekwetst dat ik een vork van de tafel had willen grissen en die in zijn rode, van woede uitpuilende dronkenmansoog had willen stoten. Het ongebruikte papiermesje had willen pakken, dat zijn voormalige minnares Sieniawska mij een keer cadeau had gedaan, om zijn keel door te snijden. Mijn diamanten zilverreiger uit mijn haren had willen trekken om de twee scherpe uiteinden in zijn halsslagader te planten, die was opgezwollen door het vele schreeuwen. Maar ik zweeg en verroerde me niet. Zelfs mijn wenkbrauw trilde niet. Alles voor jou, Annoesjka, omdat hij een goede vader voor je was en oneindig veel van je hield. Hij adoreerde je, net als ik, want het was ondenkbaar om niet van je te houden. Maar ook omdat je gevoelig en zacht was, je zou zulke dingen niet hebben verdragen. Je bent nog steeds schuchter. Je voelt je vaak beschaamd om niets, je mag je af en toe best iets brutaler, vrijmoediger opstellen. En ook nu sta je apart en ik zie dat je ogen van verdriet zo donker zijn als rouwfluweel. Echt het tegenovergestelde van Lizenka. Ik herinner me nog dat jouw verloofde, Karel Frederik, hertog van Schleswig-Holstein-Gottorp, zoon van de Zweedse koningsdochter en mogelijke erfgenaam van hun troon, hier vier jaar geleden arriveerde. Ha, hij is hier ook, hij hangt in een stoel in een hoek van de kamer en bestudeert verveeld zijn nagels, maar geloof me, hij is het beste wat we voor je konden vinden… Een mooie man, toch? Ja, toen hij ons voor de eerste keer bezocht en we hem ter gelegenheid van Pasen volgens Russisch gebruik op beide wangen kuste, geneerde jij je en werd zo rood

als een tomaat toen hij jou wilde kussen. Je zette zelfs geschrokken een stap naar achteren. Lizenka daarentegen stormde uit zichzelf op hem af en stak hem niet haar wang toe, maar haar getuite lippen. Wat is dat voor een meid…? Van wie heeft ze dat toch? Daar staat ze dan, met haar goudblonde haren, hemelsblauwe ogen, zwarte wimpers, wangen als rozen, lippen als frambozen en tanden als parels. Een schoonheid! Toch zal ze later, op rijpere leeftijd, net zo stevig zijn als ik. Laat ze zich nu maar niet te veel verheugen. Of integendeel, laat ze zich maar wel verheugen – nu ze nog zulke mooie rondingen heeft en zo opgewekt en levenslustig is. Ze kan niet stilzitten en mannen komen op haar af als vliegen op de stroop. Ze had het geluk dat er niemand was om haar een pak ransel te geven. Dat weet ze maar al te goed en ze maakt er misbruik van. Schaamteloos, dat is ze, schaamteloos sinds haar kindertijd. Een losbol. Misschien is het begonnen – dat verlies van schaamte – met het portret dat Pieter toen ze zeven jaar oud was, had besteld bij Caravaque, een Franse schilder; dat van een kleine, naakte Venus, half liggend op een met hermelijn afgezette koningsmantel met een portretje van de tsaar in haar handen. Die zevenjarige Venus was Lizenka. Denk je eens in, een kind, een meisje van die leeftijd opdracht geven om zich uit te kleden voor een ouwe, onbekende Franse vent. Wat maakt het uit dat hij schilder is, een kunstenaar? Hij is immers geen arts. Zelfs artsen onderzoeken vrouwen alleen via een spiegel of door hun hemd heen. Pieter zei dat heel Europa zijn prinsessen afbeeldt als godinnen, zoals in de klassieke Oudheid, de Romeinse mythologie. Dat was heel normaal. Ammehoela, toen we tien jaar geleden door Europa reisden had ik nergens iets dergelijks gezien – niet bij de Polen, de Duitsers, de Hollanders of de Denen. Actrices, lichtzinnige vrouwen, maîtresses van koningen of gewoon deftige dames die wisten wat ze deden, ja, die wel. Zij poseerden naakt of op Romeinse wijze gehuld in een of ander transparant vod. Maar geen meisjes, en zeker geen zevenjarigen. Ik heb ze echt niet gezien en als ze er al waren dan waarschijnlijk sporadisch. In Pieters wens lag iets onfris besloten, hoewel ik er mijn hoofd om durf te verwedden dat hij Lizenka niets slechts toewenste. We waren nog maar net getrouwd of hij erkende onze beide dochters

als wettig en verleende ze de titel van prinses. Hij hield onwijs veel van ze, zowel van Annoesjka als van Lizenka. Hij hield scherp in de gaten dat er geen haar op hun hoofd werd gekrenkt, zo veel achting had hij voor ze. Het was maar goed dat hij was gestorven zonder te weten dat Lizetta haar onschuld had verloren, een minnaar had genomen en daarbij een ziekte had opgelopen. Als hij het had geweten, had hij haar waarschijnlijk vermoord… hij zou zich niet hebben kunnen beheersen, hoeveel hij ook van haar hield. Toch was het schilderij van dat kleine, naakte meisje ongepast. Je voelde je ongemakkelijk als je ernaar keek – een liefdesgodinnetje, een Venus van zeven jaar oud. Een kind immers, ze bloedde nog niet eens, wat voor liefdesgodin kun je dan zijn…? Maar nee, ik geloof niet dat Pieter er onreine, zondige gedachten bij had. Alleen was het resultaat verkeerd. Er klopte iets niet, het schilderij oogde goddeloos. Lizenka stribbelde in het begin tegen, wilde zich niet uitkleden, huilde, maar daarna – nadat ze haar hadden gedreigd, op haar hadden ingepraat en met marsepein hadden omgekocht – nadat ze had gezien hoe ze haar bewonderden – gehoorzaamde ze. Ik vond het zo erg, ik voelde me zo slecht, een steek in mijn hart… Ik bedacht steeds hoe jong ze was en nu al het bevel had gekregen om een vrouw te zijn. Ze behoorde zichzelf niet meer toe. Was niet meer de eigenaar van haar lichaam, ook al was ze de dochter van de tsaar. Anderen speelden de baas over haar lichaam, ze was overgeleverd aan andermans grillen. Ze kreeg het bevel om zich uit te kleden zodat anderen haar naaktheid konden bewonderen – en ze moest gehoorzamen of ze wilde of niet. Ik voelde me schuldig dat ik niet voor haar was opgekomen. In die tijd gebeurde er veel in mijn eigen leven en was ik bang om Pieter te ergeren; ik wilde de strijd niet aangaan. Toen Lizenka's schilderij klaar was en Annoesjka het zag, verstijfde ze. Ik herinner me dat ze naderhand, 's avonds, huilend naar me toe rende en op schoot wilde. Het arme kind trilde als een klein konijntje en vroeg: 'Mama, moet ik dat ook doen?' Ik zei immers al dat ze heel anders was. Ze was en is nog steeds verlegen. Een jaar later, toen het haar beurt was om geportretteerd te worden, hielp ik haar zo goed ik kon. Ik kreeg het voor elkaar dat ze kleren mocht dragen. Lizenka poseerde zonder te pro-

testeren, zodat er twee godinnetjes of herderinnetjes werden geschilderd, met bloemen. Ik kreeg het voor elkaar dat Annoesjka niet meer dan een deel van haar borst hoefde te ontbloten, één tepeltje – ze was immers nog zo klein, negen jaar oud. Ik troostte me met de gedachte dat dat niet erg was omdat haar borsten nog niet waren ontloken; er was niets om je voor te schamen. Want wat kon ik doen? Pieter wilde koppig een portret van zijn beide dochters: twee herderinnetjes of godinnetjes. Hij peinsde al over geschikte bruidegoms voor ze: een Zweedse koningszoon of een Franse prins. Er is niets van terechtgekomen. Maar Boetoerlin heeft er geen schuld aan dat Lizenka is beschadigd – het interesseert niemand aan de vorstenhoven of er nog sprake is van maagdelijkheid. Onze dochters waren niet alleen te gewoontjes voor de kleinzoon van Lodewijk XIV, maar ook voor zijn buitenechtelijke zoon. Dat is mijn schuld. De Fransen hebben hen alleen maar afgewezen omdat de afkomst van hun moeder – de mijne dus – niet koninklijk was. Mijn afkomst, of liever gezegd het ontbreken daarvan, heeft ook het leven van Liza vergald. Ze had misschien een Franse prinses kunnen zijn. Of zelfs een koningin. En nu moeten we haar uithuwelijken aan Annoesjka's zwager, een Holstein. Misschien komt ze tot bedaren wanneer we haar zo snel mogelijk aan de man brengen. Ik kan maar niet geloven dat ze uit mij is geboren – zo'n wildebras. Maar wat wil je…? Ik voel me schuldig tegenover haar. Waarom zou ze respect voor me moeten hebben nadat ze me heeft betrapt? Kijk, nu plaagt ze Pjotr Aleksejevitsj met verleidelijke blikken en dat elfjarige joch kijkt met open mond en grote ogen terug. Straks wordt die sukkel nog verliefd op haar. Liza prikkelt het kind opzettelijk. Verleidt hem. Het geeft niet; wanneer Pjotr Aleksejevitsj met Masja Mensjikova trouwt, houdt het wel op. Als hij groter is zal hij over Rusland heersen en is er geen tijd meer voor dommigheden. Zo heb ik bij uiterste wil beschikt, afgedwongen door Zijne Doorluchtigheid. Hoewel Liza eigenlijk degene is die zou moeten regeren. Ze is zo'n liegbeest. Ze praat iedereen naar de mond en windt ze allemaal om haar vinger…

Maar waarom herinner ik me dat nu? Waarom denk ik daaraan? Aan die portretten uit hun kindertijd? Waarschijnlijk omdat ze zich

allemaal hier hebben verzameld, als voor een familieportret. Betekent dat dan dat mijn laatste uur heeft geslagen? Zijn ze gekomen om afscheid te nemen? Nee, nog niet iedereen is er.

Ik hoest weer. Ze maken het opnieuw schoon.

Hoe zie ik eruit?

Waarom houdt dat me bezig?

Dat doet het nu eenmaal. Hoewel je het misschien beter niet kunt weten.

'Johanna, een spiegel…'

Er stijgt gefluister op in de slaapkamer. Alsof er ratten door het stro ritselen. Ik weet wat ze denken: de keizerin gaat hoogstwaarschijnlijk de pijp uit en toch maakt ze zich zorgen over haar uiterlijk. Een leeghoofd, die Tsarina Tonnetje van jullie, een ijdeltuit… Nou en…? Ik wil eruitzien zoals het hoort, vooral omdat mijn hofdames zo meteen arriveren. Ik kan ze niet uitstaan. De ambtenaren en ministers zijn ook onderweg. Aan hen heb ik ook een hekel. Ik moet me opdoffen, een krachtige indruk op ze maken. Een keizerin is geen baas over haar eigen lichaam, ze is een symbool. Een icoon van de macht.

Een kamerdienaar brengt in opdracht van Johanna een niet al te grote spiegel in een lijst van zilver en schildpad. Een zwevende cirkel in een wazige reflectie – net de maan door de wolken. Of beter gezegd, een grijze peer met donkere, schijnbaar ingekleurde wallen onder de ogen. Waar is mijn hals? Die is er niet. In plaats daarvan zie ik een gezwollen rondje dat naar alle kanten uitdijt. Je begrijpt niet waar de hals eindigt, waar de wangen beginnen en waar het voorhoofd. Verwarde haren die aan de wortels lichter zijn, alsof ze met rijp zijn overdekt. Of zijn ze misschien grijs? Ik kan het niet goed zien. Alles oogt even grauw. De kleuren in mijn gezicht bevinden zich op andere plekken dan gedacht, alsof ze van plaats zijn gewisseld. Mijn lippen zijn bruin van het bloed, met bleke, gebarsten randen; het wit van mijn ogen is rood geworden en onder mijn ogen schemert het blauwzwart. Mijn teint is eindelijk blank, bleek, op een paar purperkleurige adertjes op mijn neus na. Ik heb zo veel jaar verlangd naar een blanke huid, er zo veel moeite voor gedaan. Ik wilde zo graag dat

bruin verbergen van mijn door de zon op de slagvelden en tijdens mijn eenvoudige kindertijd op het platteland verbrande en verweerde huid. Aan die kleur, vooral van het decolleté, de handen en de onderarmen, konden de adellijken van deze wereld altijd de gewone man herkennen. En kijk aan, nu ik ben eindelijk blank, zonder enige inspanning verbleekt. Maneschijn, alleen niet helder maar als het ware door een donderwolk.

'Aankleden… en opmaken…'

Johanna en de dienstmeisjes, die beddengoed omhooghouden alsof het schilden zijn om mijn schande te bedekken, trekken me een schoon hemd aan en hullen me in een *casaque*, een soort kamerjapon. Dank u wel, Heer, dat u de Franse geesten hebt verlicht en zij eindelijk zijn begonnen om *robes volantes* te maken, jurken zonder korset. Ik herinner me dat ik Pieter vroeg om er een voor mij te kopen in Parijs. Naderhand kwamen er ook korte *robes volantes* in de mode, die waarschijnlijk ter ere van de Kozakken kazakken werden genoemd. Laat me niet lachen, van de gedachte alleen al doe ik het in mijn broek… Die Fransen hebben nooit Kozakken gezien – met hun hard geworden kleren van alle bloed, zweet en vuil van het strijdtoneel… en om dan hun naam te geven aan damesmode – hoe verzin je het?! Welke vrouw wil er nu uitzien als een Kozak? Vrouwen moeten liever geen Kozakken op hun pad tegenkomen. Maar voor de Fransen is alles wat samenhangt met Rusland het toppunt van eigenaardigheid… *exotique*, zoals zij zeggen. Ze hebben hun hart verloren aan alles wat Russisch of Turks is. Maar hun prinsen laten trouwen met Russische keizersdochters… ho maar! En ik betwijfel of de Fransen ernaar verlangen om in ons exotische Rusland te wonen. Tenzij het vluchtelingen zijn, het schuim der natie, zoals Lestocq of Villebois, die gesnapte smokkelaar… Maar niet vrijwillig… Wat de mode aangaat zijn ze echter verzot op alles wat vreemd, gekunsteld en ongehoord is… Rare snuiters. Maar mijn Franse kazak is comfortabel. Het is fijn om schone kleren aan te hebben, want ik zie dat mijn nachthemd nat is; doordrenkt met het zweet van de strijd bij het omkleden. Loodzwaar als in de week gezet wasgoed. Ik transpireer al een paar maanden 's nachts zo erg dat je me kunt uitwringen. Maar van-

daag heb ik minder pijn, misschien ben ik aan de beterende hand. Alleen wel zwak, al mijn kracht is verdwenen.

Johanna strijkt mijn kleding glad. Ze trekt het kant van mijn hemd uit de mouwen en drapeert het netjes rond mijn onderarmen. Ik vraag me af waarom ze zo ernstig kijkt. Achterovergeleund in de kussens zie ik dat mijn kazak van donkerrood damast is gemaakt en aan de voorzijde glinstert van alle zilvergaren en muntjes. Aan de zijkant is met zilver het teken van de Orde van de Heilige Catharina gestikt en op de boorden zijn tweekoppige zilveren adelaars geborduurd. Ik houd van zilver, ik houd van die kleur. Maar waarom hebben ze me uitgedost in zo'n plechtig gewaad? Is het soms een feestdag?

De kamerdienaar brengt de spiegel weer. Nu ik in weelderig rood ben gekleed, oogt mijn gezicht bleekblauw. Net maneschijn, net dat briefpapier van toen met die uitgeprikte harten. Harten die lang geleden al trager zijn gaan kloppen…

Mijn gezicht ziet eruit als een grijsblauw hart, maar dan ondersteboven. Smal bij het voorhoofd en bij de kin naar alle kanten uitgezakt. Ik kan er niet naar kijken en sluit mijn ogen.

Mijn haren worden gekamd, gevlochten en opgestoken, vervolgens weggestopt onder kant. Verzwakt en gestut met kussens zit ik half liggend in bed maar zonder opzij te zakken. Ik voel hoe Johanna's ferme vingers de pommade behendig en zacht op mijn gezicht smeren. Het ruikt best lekker: vet, bijenwas, kruiden en citroenessence. Ik hou van de geur van citroenen – het verdrijft de vreemde, zoetige lijklucht die al wekenlang uit mijn mond komt. Er zit nu een dikke laag transparante zalf op mijn gezicht, alsof de huid met glimmend glas is overgegoten. Johanna klopt met een elastisch bolletje stof wit Venetiaans verfpoeder op de pommade, op de manier waarop een stukadoor stucwerk aanbrengt. Het Venetiaanse loodwit prikkelt de huid dwars door de zalf heen en hoe vaker je het gebruikt, hoe meer je ervan nodig hebt, omdat het de huid vaal maakt. Maar wat doe je daaraan? Het mooie is dat de doorzichtige, glasachtige vetlaag op je gezicht in glanzend wit porselein verandert. Met een klein kwastje in een gouden houdertje klopt Johanna vloeibare rode verf – rouge – op mijn wangen. Die is gemaakt van vermiljoen, dat in Turkije wordt

gevonden, en Perzische rozenolie, maar gemengd en geproduceerd in Frankrijk en vanuit dat land aangevoerd. Mijn lippen worden geaccentueerd met weer een ander bolletje stof, gedrenkt in karmijn van cochenilleluizen, waarvan we in Amsterdam een aantal exemplaren hadden aangeschaft voor onze Kunstkamera. Na het verven van mijn wangen pakt ze een kaars en verbrandt een paar geurige, uit India afkomstige kruidnagels. Met de kleine verkoolde stukjes zet ze mijn wenkbrauwen aan. Daarvoor heeft ze meerdere stukjes nodig, mijn wenkbrauwen zijn altijd weelderig geweest. Maar ooit was mijn echte haarkleur tarweblond en nu mijn haren zwartgeverfd zijn, moeten mijn wenkbrauwen ook zo donker mogelijk worden. Pieter vond het mooi wanneer ik ze nog sterker accentueerde. Hij had er altijd van gedroomd om een Russische maritieme expeditie naar India te organiseren, naar het land van die verbrande kruidnagels. Aleksander wilde naar Venetië; later probeerde hij die stad hier in Sint-Petersburg na te bouwen. We hebben geprobeerd om Liza uit te huwelijken aan de Franse troonopvolger, maar dat is niet gelukt. Ik heb er altijd van gedroomd om Parijs te zien, maar heb het nooit kunnen aanschouwen. We hebben oorlog gevoerd met de Turken maar ze niet verslagen, in Perzië ging het ons iets beter af. Pieter stuurde me citroenen uit heel Europa, Aleksander ook – maar dan stiekem.

Johanna is klaar met mijn make-up, die afkomstig is uit heel die wereld die we zo graag hadden willen veroveren, en mijn gezicht is nu een landkaart van al onze vervulde en uiteengespatte dromen.

De kamerdienaar komt weer met de spiegel en laat me het resultaat zien.

Tegenwoordig ben ik op een leeftijd waarop elke poging om jezelf mooier te maken, meestal uitdraait op een uiteengespatte droom wanneer je naar je eigen spiegelbeeld kijkt.

Wat ik nu in de spiegel zie, is geen uiteengespatte droom meer, eerder een nachtmerrie. Wanneer ik er zoals nu had uitgezien op negentienjarige leeftijd, toen ik in Rusland aankwam en huiverde bij de aanblik van die witgeverfde Russische schoonheden met hun rode wangen en zwarte tanden, zou ik bang geworden zijn van mezelf.

Het meest treurige is dat ik er nu beter uitzie dan voordat Johanna me begon op te tutten. En ook al is het een geschilderd masker, ik verberg me erachter als onder een glanzend pantser. Ik ben bereid om niet meer mezelf te zijn, zonder te weten wie ik dan wel ben. Ik ben als een slang die de huid heeft afgeworpen van zowel Marta Helena Skowrońska, als van de aangenomen dochter van de Wiesiołowski's, en van Marta Cruse, Catherina Vasiljevskaja en Catharina Michajlova, zo gauw ik boven hen was uitgestegen, zo gauw ze te krap voor mijn leven waren geworden. Ik ben bereid om Jekatarina Aleksejevna, Keizerin van heel Rusland door Gods genade te zijn, wier gezicht absoluut moet overeenkomen met haar afbeeldingen op de munten, medailles, gravures en geschilderde portretten. Ik mag dan niet meer aantrekkelijk zijn, maar ik moet nog steeds door iedereen worden herkend.

'Nou kijk eens hoe mooi, Moedertje keizerin…' zegt Tanka Kobyljakova.

De meisjes, dienstbodes, buigen diep en liegen. Wat kunnen ze anders zeggen? De waarheid? Degenen die aan het hof de waarheid spreken leven niet lang.

Ik weet nog goed wanneer het tot mij doordrong dat mijn schoonheid begon te tanen: na de ellende van de Proet, op de ochtend van mijn huwelijk. Precies op het moment dat mijn nieuwe leven begon; het leven dat zich vanaf dan vrijwel volledig in het openbaar moest afspelen, voor het oog van het volk en duidelijk zichtbaar voor alle hovelingen. Schoonheid is iets merkwaardigs. In je jeugd, zolang je een dom gansje bent, zolang iedereen gulzig naar je gluurt, laait het op als vuur dat je niet kunt bedwingen zonder zelf te verbranden. Soms dacht ik zelfs dat ik zonder die schoonheid rustiger had kunnen leven. Dan zou ik niet bij Sjeremetev zijn beland, was ik Aleksander en Pieter niet tegengekomen. Maar wat voor onzin verkoop ik hier? Had ik geen knap smoeltje gehad, dan had Bauer me niet gered. Dan was ik overhoopgestoken en blijven liggen in die poel van zaad en bloed, klaar… Later in het leven, wanneer je volwassen bent en je je schoonheid des te harder nodig hebt – en ik bovendien had begrepen wat voor machtig wapen het is en al zo slim was om het voor

mijn eigen doeleinden in te zetten – wil ze des te sneller van je wegvluchten. Geen vuur meer dat je niet kunt bedwingen, alleen maar een dwaallichtje dat je najaagt en tevergeefs probeert te vangen.

Schoonheid bezit iets wat doet denken aan de tijd.

In het begin denk je over geen van beide na; je beschouwt ze als iets vanzelfsprekends.

Je begint ze pas te waarderen wanneer je doorkrijgt dat er nog maar weinig van over is.

Beide zijn niet te beschrijven; ieder mens voelt en interpreteert schoonheid en tijd op zijn eigen manier, hoewel de tijd in uren wordt gemeten en de schoonheid van een vrouw in het aantal tot slaaf gemaakte mannen.

Voor Pieter was ik in het jaar dat hij met me trouwde nog steeds mooi en begeerlijk, hoewel ik me na de Proetveldtocht niet meer zo voelde. Toen hij in de periode voor ons huwelijk in Karlsbad bij de warmwaterbronnen kuurde, werd hij zelfs jaloers wanneer ik schreef dat hij zich niet hoefde te haasten en eerst moest herstellen. Zijn gezondheid was slecht na de Proet, na alle angsten, na het mateloze drinken. Zijn onderrug bezorgde hem zo veel last, hij werd zo gepijnigd door krampen dat hij vaak niet eens meer zijn paard kon bestijgen. Ik dicteerde regelmatig aan Anisja dat hij de bevelen van de artsen moest opvolgen, beter moest worden en er net zo lang moest blijven als nodig was. We kregen *tsidoelka's* vol jaloezie van hem terug. Hij schreef: 'Na jouw brief waarin stond dat ik beter moest worden en me niet naar huis hoefde te haasten, ben ik gaan nadenken. Het is duidelijk dat je voor deze behoefte iemand hebt gevonden die vitaler is dan ik. Laat me weten wie het is. Is het iemand van ons of een vent uit Toruń? Ik vermoed iemand uit Toruń. Waarschijnlijk wil je wraak nemen voor wat ik je twee jaar geleden heb aangedaan. Zo nemen jullie, dochters van Eva, wraak op ons ouwe lullen!'

Natuurlijk waren dat maar geintjes. Ik wist heel goed dat hij Doenka Rzjevskaja, die hij had uitgehuwelijkt aan Tsjernysjev, af en toe nog bezocht. En ik wist ook heel goed dat ik mijn hoofd op het schavot zou verliezen wanneer ik het bed met een ander zou delen. Dat zou hij me niet vergeven. In mijn herinnering zie ik nog steeds

die tot aan haar nek in de grond ingegraven overspelige vrouw, haar afhangende vlecht in een plas bloed. Toch liepen de rillingen over mijn rug van zulke grapjes. Misschien had iemand doorgebriefd dat hij Aleksander en mij in Toruń had gezien? Hoewel we toen alleen maar in het geheim met elkaar hadden gepraat. Wat maakte het uit dat ik die keer ontzettend naar Aleksander had verlangd? Ik had me beheerst. God weet dat ik een rein geweten heb. Maar al dat geplaag van Pieter was heel onplezierig. Ik stelde Pieter na elke wantrouwende brief gerust met bezorgdheid en liefde. In de eerste maanden na onze bruiloft stelde ik me heel teder en dankbaar op wanneer we samen waren. In die tijd waren de dagen vredig en de nachten vol passie, tenzij de steken in zijn rug hem hinderden. Wanneer Pieter de huwelijkswensen en felicitaties van de gezanten in ontvangst nam, grapte hij op de hem gebruikelijke wijze: 'Laten we er niet aan twijfelen dat ons huwelijk vruchtbaar zal zijn. De tsarina en ik hebben al vijf kinderen gemaakt.' Dan voelde ik een steek in mijn hart en dacht aan de drie kleintjes die waren gestorven. Pieter verwende me en hield van me. En hij was jaloers. Hij voelde dat hij ouder werd, en ik was twaalf jaar jonger dan hij.

Maar ik naderde de dertig… en als hij eens wist hoe moe ik me soms voelde.

Na de bruiloft, aan het einde van de zomer van dat jaar, begreep ik uit de mij al bekende voortekenen dat ik opnieuw een kind onder mijn hart droeg. Daarom vroeg ik, toen Pieter tegen de herfst overwoog om weer naar Karlsbad af te reizen voor een waterkuur en zich had terugtrokken uit de krijgsverrichtingen in Pommeren, om toestemming om hem niet te hoeven vergezellen. Ik was immers de tsarina die de kinderen van de tsaar droeg, en ik kon niet alleen bevelen geven aan anderen, maar ook mijn eigen wensen aan Pieter kenbaar maken. Tenslotte wilde ik iets simpels, een privilege waarover zelfs de meest armoedige boer beschikt: elke dag in slaap vallen en wakker worden in mijn eigen bed. Ik wilde achterblijven en elke ochtend ontwaken in het paradijs – Sint-Petersburg.

Het Winterpaleis was bijna voltooid. Aleksander had besloten om ons ter gelegenheid van ons huwelijk een geschenk te geven en had